KOPRODUKCE
ZÁPADOČESKÉHO DIVADLA V CHEBU
A ČINOHRY
KARLOVARSKÉHO MĚSTSKÉHO DIVADLA

BORYŠ UMÍ PO SKALINÁCH

Tanečně činoherní jízda stoletím samostatného státu Čechů a Slováků.

Společný příspěvek dvou divadel Karlovarského kraje ku stému výročí samostatného státu je **multižánrovou podívanou, kombinující pohybové divadlo, tanec, grotesku a mluvené slovo**, doprovázenou sugestivní hudbou skladatelky a muzikantky **Vladivojny La Chii**.

Důležité milníky uplynulého století a atmosféru jednotlivých dekád rámuje mystifikační dokument o životě „nejslavnějšího českého horolezce, jehož jméno se dostalo do české hymny, Boryše“ – jde samozřejmě o zkomolení jednoho verše národní písně: Bory šumí po skalinách. Fiktivní osudy Vlastimila Boryše však tvůrcům umožnily jednak konfrontovat individuální osudy s „velkými“ dějinami, které jednotlivce často drtily, jednak vyzdvihnout některé ideály, které zakladatelé republice před sto lety vtiskli a na které se příliš často zapomínalo. Boryš v našem pojetí tedy není žádný „malý český člověk“ vláčený událostmi a konformně se přizpůsobující době, ale aktivní občan, který se statečně snaží hájit svobodu a demokracii navzdory nepřízni osudu a jasné přesile.

Inscenace je rozdělena do deseti kapitol, každá je uvedena jedním či dvěma verši z české hymny. Název kapitoly (vizuální a hudební předěl) je často v ironickém kontrapunktu k období, které vykresluje.

Protože pamětník či znalec se jistě bude v událostech, souvislostech a narážkách lépe orientovat než starší žáci a studenti, kteří se s moderními dějinami 20. století setkali málo nebo vůbec, připravili jsme pro ně a jejich pedagogy tento jednoduchý **manuál, který pomůže vyznat se ve všech vrstvách této inscenace**. Pokud naše inscenace alespoň nepatrným způsobem podnítí u mládeže školou povinné zájem o události, které formovaly generace jejich rodičů a prarodičů, a budou si klást otázky, co, jak a proč se s naším státem v posledním století dělo a zda se tomu dalo předejít, inscenace *Boryš umí po skalinách* nevznikla nadarmo.

Většina postav ve hře je smyšlená, mnohdy jsou však inspirované konkrétním příběhem nebo osudem. Jejich jména jsou často „mluvící“, tedy vyjadřují situaci či charakter dané postavy.

Kapitola I
KDE DOMOV MŮJ?

- Horolezec Boryš, narozený 28. října 1918 v česko-německém manželství, metaforicky představuje zrození nového státu – v křiku porodních bolestí jeho matky padá ze zdi portrét „starého mocnáře“ Františka Josefa I.

- Spisovatel **Karel Čapek skutečně roku 1917 pracoval jako vychovatel mladého hraběte Prokopa Lažanského** na zámku Chyše u Žlutic na Karlovarsku. Boryšovi rodiče, jako sám Boryš, jsou samozřejmě smyšlení.

- Taneční výstup ukazuje čekání osamělých žen a návrat vojáků z první světové války do našeho regionu a nesouhlas německy mluvícího pohraničí se vznikem Československa. Obraz císaře Karla nahradí obraz prvního prezidenta Masaryka. **Nepokoje a protesty v pohraničních oblastech muselo skutečně pacifikovat vojsko**, místy střelbou (např. v Kadani), byli mrtví a ranění.

- Česko-německé manželství Boryšových rodičů a časté domácí hádky symbolizují napětí mezi oběma hlavními etniky nového státu.

Kapitola II
VODA HUČÍ PO LUČINÁCH,
BORYŠ UMÍ PO SKALINÁCH.

- Velký taneční výstup ukazuje **uvolněnou a optimistickou atmosféru 20. let**. Německo-české potýkání se drželo v rozumných mezích, stejně jako rozepře Boryšových rodičů. V tomto desetiletí se rozšířil nový dámský oděvní prvek: podprsenka. V kině běžely němé grotesky (krátký výstup upomínající na Charlieho Chaplina). Tančí se charleston, hraje v casinu, pěstuje sport (box). Módní přehlídka připomíná dámský šatník 20. let. Ženy získávají volební právo (Československo umožnilo ženám volit jako jeden z prvních států).

- Tomáš Garrigue **Masaryk skutečně navštívil Karlovy Vary poprvé roku 1923**.

- Konjunkturu a bouřlivý rozvoj v mnoha oblastech ukončil **krach na newyorské burze a velká hospodářská krize**, která se brzy rozšířila do Evropy. Scéna ukazuje někdejšího boháče bezstarostně rozhazujícího peníze jako bezdomovce ve frontě na polévku.

Kapitola III

V SADĚ SKVÍ SE JARA KVĚT,
ZEMSKÝ RÁJ TO NA POHLED!

- Taneční výstup karlovarského **knihkupce Karla Hermanna Franka** (měl obchod v Lokti) ho představuje jako bizarního zaklínače nacismu, pokoušejícího se vytvořit jakousi rasově dokonalou superženu. K. H. Frank, sudetoněmecký nacista a význačný představitel Sudetoněmecké strany, která se zásadně podílela na rozbití Československa Hitlerem, se narodil v Karlových Varech. Měl opravdu následkem úrazu skleněné oko a za války byl státním ministrem Protektorátu Čechy a Morava (de facto Heydrichovým nástupcem).

- **Karel Čapek opravdu navštívil Karlovy Vary naposledy roku 1935** a vzápětí se oženil se svou partnerkou, herečkou Olgou Scheinpflugovou. Citace z jejího deníku je skutečná a autentická (jen v jiné souvislosti).

- Výstup ve swingové tančírně ukazuje nejprve bezstarostnou, avšak brzy houstnoucí atmosféru v pohraničí koncem 30. let. Dobové zasazení určuje obraz prezidenta Edvarda Beneše. Zazní německá lidová píseň **Wenn die Soldaten durch die Stadt marschieren (Když vojáci pochodují městem)** v podání německé herečky a zpěvačky Marlene Dietrichové (odešla do USA a silně se angažovala proti Hitlerovi a nacismu).

- Hnědé košile, černé kravaty a vojenský krok odkazují ke stejnokroji ordnerů (úderných oddílů sudetských nacistů) či hitlerjugend.

- Adolf **Hitler** skutečně řečnil z balkonu karlovarského divadla ke zfanatizovanému davu **4. října 1938**. Před ním měl proslov „ten knihkupec“, tedy K. H. Frank.

- Poslední výstup této kapitoly je přímou citací scény z **Chaplinova filmu Velký diktátor**, parodující nabubřelý rétorický styl a světovládné ambice Adolfa Hitlera. Pomateně pobíhající lidé postupně uchváceně zírají na Führerův proslov, přikutálejí mu balón ve tvaru zeměkoule, se kterým si diktátor pohrává. Postava myšáka Mickeyho získala popularitu právě v průběhu 30. let, zároveň působí jako protiklad dobového šílenství. Říká se, že Hitler, zatímco terorizoval Evropu, byl paradoxně velkým fanouškem disneyovských postaviček.

Kapitola IV

V SADĚ SKVÍ SE JARA KVĚT,
ZEMSKÝ RÁJ TO NA POHLED!

- Popsaná stezka napříč Krkonošemi je skutečně dnešní **Cesta česko-polského přátelství.** Od Baltu (nejčastěji z přístavu Gdaňsk) skutečně vyplulo mnoho mladých mužů do Francie a následně do Anglie, odkud chtěli bránit svou vlast po mnichovského diktátu, odstoupení pohraničí nacistickému Německu a následně vzniku Protektorátu. Vidíme obraz protektorátního prezidenta Háchy.

- Kolem dvou a půl tisíce československých letců se opravdu účastnilo tzv. bitvy o Británii (červenec – říjen 1940, střet s německou Luftwaffe). 314. peruť je ovšem smyšlená, ve skutečnosti to byla **311. bombardovací, 310., 312. a 313. stíhací peruť Královského letectva (Royal Air Force)**.

- Popsaný příběh brigádního generála je inspirován osudy Karla Kuttelwaschera, který patřil ke stíhacím esům za 2. světové války. Skutečně se po únoru 1948 vrátil do Británie a létal s civilními linkami British European Airways. Na rozdíl od našeho pilota se však nedožil 98 let, zemřel na selhání srdce už roku 1959. Taneční scéna je poctou všem českým letcům v RAF.

- Boryšův pokus o atentát na K. H. Franka je pochopitelně smyšlený. Slouží jako nosič informace o významném odbojovém činu, atentátu na říšského protektora a mimořádně krutého prominentního nacisty Reinharda Heydricha roku 1942.

- Německou verzi známé americké protiválečné písně **Sag mir wo die Blumen sind (Řekni, kde ty kytky jsou)** zpívala mimo jiné také Marlene Dietrichová. **Karlovy Vary byly bombardovány skutečně 12. září 1944**, počet obětí (93) i poničené objekty také souhlasí.

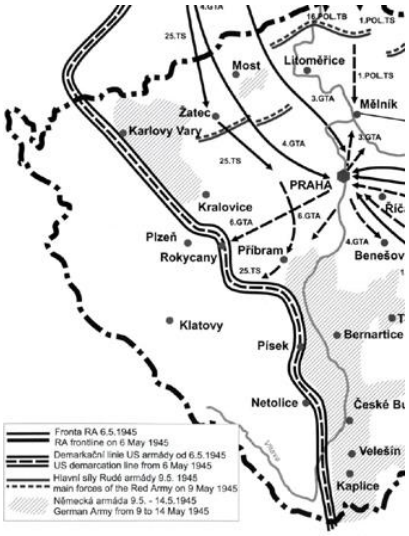

- Poručík Hallere opravdu se svým džípem zadržel na křižovatce u Rokycan K. H. Franka s doprovodem, prchajícího do amerického zajetí. **Frank byl skutečně předán české justici a po soudu popraven v Praze roku 1946.**

Americký generál Patton opravdu chtěl postupovat dále za demarkační linii, určující oblasti, které podle dohody měla osvobodit Rudá armáda (včetně hlavního města Prahy). Vrchní velení mu v tom zabránilo a americká vojska čekala v Plzni 2-3 dny, než Sověti dorazili do Prahy.

Kapitola V
KDE DOMOV MŮJ?

- **Odsun / vyhnání většiny německy mluvících obyvatel pohraničí skutečně oficiálně skončil 29. října 1946**, když z Karlových Varů odjel poslední vlak s původním obyvatelstvem.

- Skutečně existovala řada náborových akcí na **dosídlení pohraničních oblastí**. Dodnes, sedmdesát let po válce, však mnohé periferní kraje českých zemí nedosahují předválečného zalidnění ani prosperity, desítky obcí zmizely nenávratně.

Následuje přestávka.

Kapitola VI
V KRAJI ZNÁŠ-LI BOHUMILÉM
DUŠE ÚTLÉ V TĚLE ČILÉM?

- Přesunujeme se do poválečného období, konkrétně do roku **1947**. Scéna poukazuje na rostoucí vliv Sovětského svazu v domácí politice (ruská špiónka Jelena je ovšem, na rozdíl od mnoha jiných, vymyšlená). **Výstup na tatranské Rysy se skutečně od roku 1957 nazýval Po stopách V. I. Lenina.**

- **V únoru 1948** se opravdu studenti pražských vysokých škol vydali na Hrad na podporu prezidenta Beneše proti komunistickému nátlaku. Skutečně byli v Nerudově ulici zastaveni policejním kordonem se samopaly a průvod byl rozprášen. Jeden student byl postřelen.

Kapitola VII
MYSL JASNOU VZNIK A ZDAR

- Vedle Stalinova portrétu se na místě Edvarda Beneše objevuje Klement Gottwald. Groteskní spartakiáda jako symbol organizovaného jásání se postupně mění v jeden velký pracovní lágr, v němž političtí vězni pochodují spolu se svými dozorci.

- Příběh jáchymovského vězně je inspirován autentickým vyprávěním Vlastimila Rychlíka, který prošel komunistickými lágry a pokusil se o útěk (jak popisuje). Teprve po roce 1968 se mu podařilo odejít do New Yorku a po čtyřicítce začal normálně žít. V komunistických vězeních strávil 19 let.

- Scéna s traktoristkami odkazuje k dobovým kampaním typu **Česká ženo, voláme tě! A Děvčata, potřebujeme vás na traktorech!** (viz projekce)

- **Roku 1953** byly opravdu fyzicky „zadrátovány“ hranice prostřednictvím **elektrického systému EZOH (elektrické zařízení ochrany hranice)**. Vysoké napětí usmrtilo mnoho lidí, kteří se pokoušeli uprchnout z komunistického „ráje“. Výrok pozdějšího prezidenta Husáka o tom, že „hranice nejsou žádné korzo“, je autentický. Podobně jako přetrvávající nostalgie po „starých dobrých časech“ některých pohraničníků.

- Téhož roku – **1953** – skutečně **zemřel Stalin i Gottwald** a v květnu opravdu vylezl Novozélanďan **Edmund Hillary a Šerpa Tenzing Norgay jako první na Mount Everest** (nepálsky Ságarmátha, čínsky Čomolungma).

- Taneční výstup ukazuje monstrózní pohřeb Stalina coby novodobého faraóna. Téhož roku **1953 také proběhla měnová reforma**, čímž byly znehodnoceny úspory tisíců domácností (přestože komunistické vedení v čele s prezidentem Zápotockým – na obraze – do poslední chvíle lhalo a tvrdilo opak.)

- Teprve roku **1955 byl v Praze odhalen gigantický Stalinův pomník nad Letnou**. Paradoxně jen rok předtím, než byly odhaleny a zveřejněny jeho zločiny. Krátký výstup ukazuje jeho odstřelení (žulový obr nešel rozebrat, musel být vyhozen do vzduchu, roku 1962).

- Přesouváme se do roku **1958, kdy Československo slavilo velký úspěch v Bruselu na světové výstavě Expo**. Mimo jiné s originálním divadelním multimediálním projektem **Laterna Magika.** Ta kombinuje živé herce a tanečníky s filmovým záznamem, spojuje jeviště a obraz do jednoho efektního celku. Letos slaví šedesát let, dnes funguje pod hlavičkou Národního divadla v Praze.

<u>Kapitola VIII</u>
A TU SÍLU VZDORU ZMAR?

- Choreografie ve stylu 60. let (s charakteristickou módou) má evokovat uvolněnou a barevnou atmosféru této dekády. Zleva shlíží obraz prezidenta Novotného. Krátké vstupy upozorňují na některé vědecké a umělecké úspěchy té doby: **Remoska (vynálezcem byl skutečně inženýr Homuta), kontaktní čočky (profesor Wichterle),**

Lásky jedné plavovlásky (režisér Miloš Forman), hvězda pop-music Marta Kubišová…

- Rok 1967 – další úspěch na výstavě Expo, **tentokrát v Montréalu**.

- Krátký výstup evokuje fenomén hippies a experimentování s halucinogenními drogami.

- **Rok 1968** znamenal rehabilitace politických procesů z období stalinismu (50. léta). **Okupaci Československa vojsky Varšavské smlouvy 21. srpna** ukazují autentické dobové záběry a fotografie. Krátce se mihne obraz prezidenta Ludvíka Svobody.

Kapitola IX
TO JE ČECHŮ SLAVNÉ PLÉMĚ

- Název této kapitoly je obzvlášť výsměšný, bereme-li v potaz politicky nehybnou a morálně devastační dobu normalizace (70. a 80. léta).

- Vystupují zde sice fiktivní, ale typické postavy té doby, reprezentující určitou společenskou skupinu. Nejprve nostalgický komunistický archivář, velebící Gustáva Husáka a konstatující, kolik tisíců lidí odešlo do emigrace. Dopis Husáka do Frankfurtu ovšem nepatřil Boryšovi – ve skutečnosti tímto listem generální tajemník ÚV KSČ přiměl k návratu Karla Gotta.

- Dva chartisté mluví o otevřeném **dopisu Václava Havla Gustávu Husákovi**, v němž přesně diagnostikoval neblahou politiku normalizačního vedení státu, lámající páteř společnosti, s demoralizujícími důsledky do dnešních dnů.

- Zmíněny jsou bytové semináře **profesora Jana Patočky**, významného českého filozofa a jednoho z prvních mluvčích Charty 77. Výrok **Kéž je to všechno ku prospěchu obce** je skutečný a je jakýmsi mottem celé inscenace. Pravdou také je, že Patočka zemřel po několikadenním vyčerpávajícím výslechu na StB.

- Příslušník tajné politické policie (StB) líčí, kdo všechno a při jaké příležitosti byl pronásledován, vyslýchán a zatýkán. Zmiňuje **akci Asance, při níž mnozí lidé, nepohodlní tehdejšímu režimu, byli přinuceni odejít do zahraničí** a bylo jim protiprávně odebíráno občanství.

- Bezduchá **diskotéka nás přenáší do 80. let** a teatroložka upozorňuje na samizdatové a ze zahraničí pašované svobodné tiskoviny (např. knihy z torontského vydavatelství Sixty-Eight Publishers manželů Škvoreckých – zde také **roku 1985 vyšla poprvé česky Kunderova Nesnesitelná lehkost bytí**). V roce 1988 se opravdu konaly Olympijské hry v Soulu.

<u>Kapitola X</u>
MEZI ČECHY DOMOV MŮJ

- Pod obrazem Václav Havla Čechové kráčejí vstříc nové budoucnosti a natahují ruce po konzumních výdobytcích kapitalismu…

- Adam Ondra je skutečně jedním z nejlepších současných lezců na světě. Narodil se opravdu v Brně roku 1993.

- Režisér Jan Svěrák vzdal hold československým letcům v Anglii za 2. světové války filmem Tmavomodrý svět.

- Nejstarším člověkem, který zdolal Mount Everest, je opravdu osmdesátiletý Japonec Joičiró Miura. Rekord je z roku 2013.

- Skautské Boryšovo desatero jsme si samozřejmě vymysleli. Ale bylo by hezké, kdyby se jím řídili nejenom horolezci…

NA VYŽÁDÁNÍ MŮŽEME TŘÍDÁM ČI SKUPINÁM USPOŘÁDAT PO SKONČENÍ PŘEDSTAVENÍ BESEDU S TVŮRCI A ODPOVĚDĚT NA PŘÍPADNÉ OTÁZKY.